

УДК 378.14

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Беляев С.Б.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

У статті розглядаються питання організації самостійної роботи студентів. Провідною є думка про необхідність створення технології організації самостійної роботи, що є природно інтегрованою у кредитно-модульну систему організації навчального процесу.

Ключові слова: самостійна робота, кредитно-модульна система організації навчального процесу, технологія організації самостійної роботи.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТА

Беляев С.Б.

В статье рассматриваются вопросы организации самостоятельной работы студентов. Ведущей является идея необходимости создания технологии организации самостоятельной работы, которая будет естественным образом интегрирована в структуру кредитно-модульной системы организации учебного процесса.

Ключевые слова: самостоятельная работа, кредитно-модульная система организации учебного процесса, технология организации самостоятельной работы.

TECHNOLOGICAL APPROACH TO THE STUDENTS INDIVIDUAL WORK

Belyaev S.B.

The questions of organization of independent work of students are examined in the article. An anchorwoman is an idea of necessity of creation of technology of organization of independent work which will be in natural way computer-integrated in the structure of the credit-module system of organization of educational process.

Keywords: independent work, credit-module system of organization of educational process, technology of organization of independent work.

Особливістю сучасного етапу розвитку педагогічної науки є пошук шляхів активізації та оптимізації навчального процесу. Результатом зазначених пошуків очікується підвищення якості підготовки випускника навчального закладу. Наше дослідження присвячується питанням підвищення якості підготовки випускника вищого навчального закладу педагогічного профілю, оскільки зазначена проблематика є ключовою у процесі оновлення та реформування системи освіти, орієнтації її на розвиток особистості шляхом створення умов для самоактуалізації та самореалізації. **Метою статті є визначення можливостей технологічного підходу у створенні технології організації самостійної роботи студента.**

Об'єктивна необхідність реформування системи професійної підготовки педагогічних працівників обумовлює актуальність проблеми розробки сучасних технологій навчання студентів ВНЗ педагогічного профілю. У ході проведеного дослідження ми дійшли висновку, що організація навчального процесу у вищому навчальному закладі у відповідності до системного підходу в освіті має набути вигляд технології, що забезпечить високу якість результату функціонування даної підсистеми у системі освіти. Розуміння сутності та значення самостійної навчально-пізнавальної діяльності вказує на необхідність розглядати її організацію також у якості технології. З цією метою слід окреслити основні послідовні етапи запровадження технологічного підходу до організації самостійної навчальної діяльності студента.

У науково-педагогічній літературі вже існують приклади побудови чітких моделей щодо організації самостійної навчальної діяльності. Так, В.А. Козаков [15, с. 15] розробив програму дій викладача щодо організації самостійної роботи студента, що містить наступні послідовні етапи:

1. Аналіз задачі з організації самостійної роботи студента.
2. Аналіз вихідних даних.
3. Аналіз умов.
4. Перелік дій викладача.
5. План самостійної роботи студентів.
6. Календарний план-графік подання завдань СРС з дисципліни.

Детальний аналіз представленої програми дає підстави зробити висновок, що запропоновані науковцем етапи у загальному вигляді відбивають структуру технології організації самостійної діяльності. Ми вважаємо, що запропонована В.А. Козаковим програма організації самостійної роботи студентів є технологією, оскільки за своїми провідними ознаками відповідає суті технологічного підходу в освіті: спирається на стартовий аналіз умов (завдання самостійної роботи, рівень пізнавальних можливостей студентів), передбачає створення перспективного плану із зазначенням терміну подання виконаної самостійної роботи.

У той же час, ми не можемо повністю погодитись із запропонованою науковцем програмою, оскільки він вважає за необхідне під час аналізу умов організації самостійної роботи студентів визначати місце навчальної дисципліни у навчальному плані з урахуванням характеру спеціалізації. Такий підхід, на наш погляд, має наслідком розподіл навчальних дисциплін на основні та другорядні, що є неприпустимим у сучасних умовах організації навчального процесу, а тому є застарілим, оскільки базується на позиції виділення інваріантної складової навчального плану та варіативної частини, зміст якої визначається самим студентом на основі власних уподобань без конкретизації цінності обраних змістовних модулів у світлі напряму підготовки, спеціалізації тощо.

Наша принципова позиція полягає у тому, щоб не поділяти навчальні дисципліни зі змісту освітньої підготовки фахівця на основні та другорядні виходячи із розподілу їх до змісту інваріантної та варі-

ативної частини навчального плану. Обидві частини мають формуватись на основі детального аналізу фахових вимог до змісту підготовки випускника і вміщувати блоки змістовних модулів із чітко вираженою професійною спрямованістю. Варіативна складова має містити дисципліни спеціалізації, що дає можливість отримати, наприклад, додаткову кваліфікацію. Виходячи з того, що кожен навчальний предмет уводиться до навчального плану на основі попередньо складеної освітньо-кваліфікаційної характеристики і освітньо-професійної програми, ми вбачаємо реалізацію технології організації самостійної навчальної діяльності студента наступним чином.

На основі аналізу змісту освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми має створюватись навчальний план підготовки фахівців кожної спеціальності, а тому дисципліни, що складають структуру навчального плану, є у рівній мірі необхідними. Мета та завдання вивчення дисципліни зазначені у типовій навчальній програмі, робочій навчальній програмі тощо. Саме зазначені у робочій навчальній програмі мета та завдання мають стати відправною точкою для визначення мети організації самостійної роботи студента.

Аналіз змісту навчальної дисципліни та орієнтовних видів самостійної роботи студента дає підстави визначити наступні технологічні етапи організації самостійної роботи студента:

1. Аналіз мети і завдань вивчення дисципліни.
2. Планування наскрізної самостійної роботи.
3. Диференціація завдань для самостійної роботи.
4. Налаштування системи контролю та оцінки результатів самостійної роботи студента.

Розглянемо запропоновані етапи технології організації самостійної роботи докладніше виходячи із наших принципових позицій щодо розуміння сутності та завдань самостійної навчальної діяльності, а також її місця у загальній структурі фахової підготовки випускника вищого навчального закладу.

1. Аналіз мети та завдань вивчення дисципліни.

З позиції сучасних знань про ефективність використання різних методів навчання викладач під час планування педагогічної взаємодії має прогнозувати діяльність студента. Лише активні дії останнього можуть

гарантувати формування в нього системи знань, розвиток умінь та навичок застосування отриманих знань на практиці. Особливо ефективною у даному сенсі є самостійна робота, оскільки вона є цілком свідомою, самоконтрольованою й такою, що відбувається на основі усвідомлення внутрішніх мотивів суб'єкта діяльності. Тому на першому етапі реалізації технології завданням викладача стає виділення на основі аналізу робочої навчальної програми вузлових тем, формуванню умінь та навичок з яких слід приділити максимальну увагу.

Ми звертаємось до аналізу мети та завдань вивчення окремих дисциплін навчального плану з метою переосмислення їх ролі у загальній структурі підготовки фахівців. Самостійна навчальна діяльність має сконцентруватись на досягненні саме цих освітніх цілей. Для суб'єкта діяльності це означатиме у першу чергу усвідомлення цінності здобутих у такий спосіб знань, умінь та навичок. Застарілі підходи щодо презентації навчальної дисципліни, внаслідок яких у студента можуть виникати сумніви щодо корисності даного змістовного модуля у загальній структурі освітньо-професійної підготовки, мають бути замінені на нові, сутність яких полягатиме у своєчасному мотивуванні до опанування знань.

Слід піддати критичному аналізу послідовність та зміст основних модулів кожної навчальної дисципліни з метою видалення застарілої, зайвої та несуттєвої інформації з метою приведення обсягів вивчення дисциплін до оптимальних розмірів, що дозволять забезпечити опанування знаннями на достатньому рівні й одночасно стимулювати до самостійних пошукових дій. Такі дії можуть виникнути лише за умов існування відповідної пізнавальної мотивації, що у сучасного студента у більшій мірі пов'язується із прагматичними міркуваннями стосовно цінності набутої інформації у контексті майбутньої професійної діяльності.

Наступним логічним кроком є коригування цілей практичних та семінарських занять. Традиційно семінарські та практичні заняття містять обговорення з основних питань теми або інші практичні дії з формування умінь користуватись знаннями щодо розв'язання типових завдань. Самостійна навчальна діяльність є закономірним продовженням навчального процесу і повинна бути присутньою у рівній мірі при

вивченні кожної зазначеної у робочій навчальній програмі теми: у зведеному бюджеті часу години самосійної роботи позначаються поруч із кожною темою, їх загальна сума відповідає зазначеному у навчальному плані обсягу часу на самостійну роботу для вивчення дисципліни. Завдання викладача на даному етапі реалізації технології організації самостійної роботи полягає у вивченні потенційних можливостей своєї дисципліни щодо створення умов для продуктивної самостійної діяльності студента. При цьому необхідно орієнтуватись на різномірне включення студентів у такий вид діяльності, налагодити гнучку адаптивну систему зворотного зв'язку.

Така організація самостійної індивідуально-дослідницької діяльності студентів дає можливість своєчасно діагностувати талановитих особистостей, які можуть брати участь у вузівських, міських, регіональних конкурсах студентських наукових робіт, конференціях, олімпіадах, а підготовка до такого роду заходів відбуватиметься опосередковано, заздалегідь. Про стан готовності можна робити висновки у разі налагодження регулярного, систематичного контролю за ходом виконання індивідуального завдання. Студент досягне кращих результатів у разі налагодження системи поетапного звітування про отримані проміжні результати виконання ІНДЗ. Це дає також можливість вчасно коригувати діяльність у разі отримання невірних проміжних результатів, виникнення утруднень чи незрозуміння окремих елементів завдання. Роль викладача у такій взаємодії зводиться до консультативної допомоги.

2. Планування наскрізної самостійної роботи студента.

Врахування надбань технологічного підходу в освіті дає підстави стверджувати, що самостійна робота студента має реалізуватись через систему запланованих завдань саме для самостійного виконання. Слід акцентувати увагу на тому, що обмежуватись лише теоретичними питаннями для самостійного опрацювання не можна з огляду на загальні цілі підготовки фахівців. Важливим аспектом удосконалення системи самостійної навчальної діяльності студента є переведення у ранг обов'язкової саме практичної складової у виконанні самостійної роботи, що підвищує її цінність, знижує рівень формальності у фіксації результатів. До традиційного пошуку теоретичної інформації, фактів, історичних довідок слід додати завдання, які потребуватимуть аналі-

тичної, практичної, творчої діяльності. Завдяки цьому самостійна робота може позбавитись таких найбільш розповсюджених недоліків, як ретрансляція неперевіреної, сумнівної інформації, що здобувається без зусиль, без критичного аналізу чи синтезу.

Відтак, робоча навчальна програма на даний момент не містить обов'язкового мінімального обсягу необхідної самостійної роботи студента з вивчення дисципліни, а лише окреслює приблизне коло теоретичних питань, що у певній мірі дублюють зміст лекційних занять. Наскрізна програма самостійної навчальної діяльності, на наш погляд, має бути створена для усіх без винятків напрямів підготовки й реалізована у вигляді системи завдань для самостійного розв'язання та підготовки до участі у семінарських і практичних заняттях за єдиними вимогами. На практиці це забезпечуватиметься шляхом розробки за єдиними стандартами робочих навчальних програм з дисциплін навчального плану, що мають містити обов'язковий блок питань та завдань для самостійної роботи з усіх вузлових питань. Самостійна навчальна робота студента у такий спосіб об'єднає блоки теоретичних знань та створить передумови для успішного накопичення професійних умінь та навичок тощо.

Викладачеві, який планує вивчення своєї дисципліни, окрім лекційних та семінарсько-практичних годин, під час планування завдань для самостійної роботи виходячи з бюджету часу (він складає від 40 до 60 відсотків загального часу, що відводиться на вивчення дисципліни) слід звертати увагу на ІНДЗ, як обов'язкову складову навчальної діяльності студента. Розробка орієнтовного переліку ІНДЗ таким чином стає закономірним результатом виконання даного етапу технології організації самостійної роботи студента при вивченні навчально дисципліни.

Час на виконання ІНДЗ слід використовувати з метою стимулювання творчої самостійної навчально-дослідницької діяльності. Найбільш зручною формою такого завдання, на наш погляд, є проект. З огляду на відмінності представлених у навчальному плані підготовки фахівців змістовних модулів індивідуальні навчально-дослідницькі завдання у формі проектної діяльності можуть у повній мірі реалізувати завдання самостійної навчальної діяльності студента. Індивідуальна, парна,

групова проектна діяльність обов'язково містить індивідуальний вклад кожного у загальний підсумок виконання проекту і може бути представлена до захисту у якості власного здобутку. Саме на цю властивість слід звернути увагу під час планування ІНДЗ.

3. Диференціація завдань для самостійної роботи студента.

Даний етап реалізації педагогічної технології організації самостійної роботи за логікою технологічного підходу повинен містити гарантовані можливості успішного включення кожного студента в активну навчальну діяльність. Досвід самостійної дослідницької діяльності суттєво відрізняється навіть у межах однієї академічної групи. Успішне запровадження системи завдань для самостійної роботи у значній мірі обумовлюється різномірним за ступенем складності їх характером. Це дає можливість кожному обрати відповідний його пізнавальним можливостям рівень складності і реалізувати таким чином свій потенціал.

Паралельно із створенням банку питань для самостійного опрацювання упродовж семестру під час вивчення студентом кожної окремої теми викладач має створити перелік орієнтовних тем ІНДЗ. Враховуючи закладені у навчальних планах обсяги часу на самостійне вивчення навчальних дисциплін обсяг питань для самостійного опрацювання у певній мірі має бути відповідним обсягу матеріалу, що вивчається в аудиторії.

Самостійна робота під час підготовки до практичних занять має визначатись виходячи із реального бюджету часу практичного заняття та відповідних орієнтовних проміжків часу, що є необхідними та достатніми для підготовки до участі у такому занятті. Кредитно-модульна система організації навчального процесу створює умови для конкуренції, коли найактивніші мають більше можливостей отримати упродовж заняття максимальну кількість балів. Відтак обсяги запланованої роботи повинні бути прораховані виходячи із необхідності створення умов для реалізації потенціалу кожного студенту. Планування роботи на практичних заняттях, на наш погляд, слід здійснювати з урахуванням необхідного та достатнього часу на виступи та презентації своїх досягнень студентів академічної групи із наявністю різних рівнів піз-

навальних можливостей та готовності до включення у самостійну навчальну діяльність.

4. Налагодження системи контролю та оцінки результатів самостійної роботи.

Ефективність організації самостійної роботи, на наш погляд, забезпечується систематичністю її виконання в умовах існування поточного (тематичного) контролю за виконанням. Відтак, до суми залікових балів з кожного змістовного модуля під час вивчення навчальної дисципліни слід ураховувати результативність самостійної навчальної діяльності і не обмежуватись декларованою у робочій навчальній програмі загальною кількістю годин та орієнтовним переліком питань для самостійного опрацювання.

З метою підвищення якості навчальної діяльності студента слід переосмислити завдання самостійної роботи у розрізі вивчення окремих тем навчальної дисципліни і конкретизувати на цій основі критерії оцінки навчальних досягнень. Уведення до загальної кількості залікових балів з вивчення даної навчальної теми (контрольна точка) результатів самостійної роботи дасть можливість змінити ставлення студентів до неї.

Різномірний характер складності завдань для самостійної роботи має підкріплюватись різною заліковою кількістю балів, якими оцінюватиметься правильно і повністю виконане завдання. Таким чином викладач зможе диференційовано підійти не тільки до організації самостійної роботи в академічній групі, але і забезпечити диференційовану оцінку навчальних досягнень.

Різні на перший погляд види навчальної діяльності під час аудиторної та позааудиторної роботи об'єднані однією метою – забезпечення опанування знаннями, сформувані професійні уміння та навички. Для викладача на етапі створення робочої навчальної програми важливо забезпечити раціональний розподіл залікових балів за темами. Участь у семінарсько-практичних заняттях – це показник готовності застосовувати отримані знання й демонстрація рівня засвоєння цих знань. Від правильності розподілу залікових балів за цими заняттями залежить й характер участі в них академічної групи. Важливим є принцип систематичності оцінювання, що реалізується в оцінюванні кожного на

кожному з таких занять. Такий підхід має кілька позитивних моментів. По-перше, забезпечується стимулювання до активної навчальної діяльності кожного члена академічної групи. По-друге, викладач отримує можливість об'єктивно та систематично оцінювати досягнення кожного й надавати рейтингові залікові бали за активні дії.

У своєму дослідженні ми звернули увагу важливий аспект організації навчального процесу за кредитно-модульною системою – сучасні навчальні плани містять час для виконання індивідуальної навчально-дослідного завдання. Запропонований новий вид роботи студента у положеннях про організацію навчального процесу за вимогами ECTS зазначено недостатньо конкретно, має вигляд рекомендацій, побажань тощо. Кількість залікових балів, що накопичує студент внаслідок виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, також зазначена недостатньо чітко й має низьку питому вагу у загальній рейтинговій оцінці, що створює умови для певного ігнорування цього виду роботи. Ми вважаємо, що використання ІНДЗ у системі професійної підготовки має здійснюватись систематично з орієнтацією на максимальне залучення студента до активних навчальних дій. З метою посилення мотивації у виконанні ІНДЗ необхідно, щоб допуск до отримання заліку чи складання іспиту був прямо пов'язаний із наявністю самостійно виконаного ІНДЗ, а якість виконання такого завдання має суттєво впливати на підсумковий рейтинг з дисципліни.

Накопичення залікових балів (формування рейтингу з дисципліни) шляхом оцінювання всіх видів навчальної діяльності і інтенсивності включення кожного окремого студента у кожен з можливих видів роботи наводить на думку про необхідність розробки критеріїв щодо диференційованого оцінювання ІНДЗ. Прості за рівнем складності ІНДЗ, наприклад навчальні проекти, диференційовано оцінюються у межах меншої кількості залікових балів – до 5. Поступово збільшуючи навантаження у разі об'єктивно існуючих можливостей студент може виконати ІНДЗ за більш складними умовами і претендувати на підвищену оцінку свої досягнень – до 10 – і на високому рівні включення у самостійну навчально-дослідницьку діяльність студент може претендувати на максимально можливу кількість балів – до 15. Отримані таким чином залікові бали стають частиною загального рейтингу з дисципліни

і суттєво впливають на підсумок. Зауважимо, що оцінка якості індивідуальної науково-дослідницької діяльності студента з дисципліни, що обраховується відповідними балами, повинна бути суттєвою з точки зору формування загального рейтингу і у такий спосіб додатково стимулювати його до активного та самостійного виконання ІНДЗ.

Висновок. Реалізація системного підходу окреслює перспективи створення технології організації самостійної роботи студента у ВНЗ. Зазначена технологія природно інтегрується у структуру КМСОНП і повинна базуватись на дотриманні основних принципів реалізації системного підходу. Успішне запровадження зазначеної технології дозволить забезпечити високу якість науково-теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів до виконання професійних обов'язків.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк В.К. / Володимир Костянтинівич Буряк. – Самостійна робота з книгою. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1990.
2. Козаков В.А./ Віталій Андрійович Козаков – Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: Учеб. Пособие. К.: Віща шк., 1990. – 248 с.
3. Жерновникова О.А. / Оксана Анатоліївна Жерновнікова – Дидактичні умови стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів медичного коледжу. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. Харків 2009, – 219 с.
4. Журавська Л.М. /Л.М. Журавська – Педагогічні умови управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання». К., 1999. – 28 с.
5. Балицька Т.В. / Т.В. Галицька – Психолого-педагогічні та методичні умови організації самостійної роботи студентів у світлі Болонського процесу. Луганськ, 2004. – С. 34-41.